

Н. А. Новікова,

к. е. н., доцент, здобувач, ННЦ "Інститут аграрної економіки" НААН, м. Київ

ФОРМУВАННЯ ІНСТИТУЦІЙНОГО МЕХАНІЗМУ РЕАЛІЗАЦІЇ ЕКОНОМІЧНИХ ІНТЕРЕСІВ

N. Novikova,

PhD, Associate Professor Researcher of the National Scientific Centre

"Institute of Agricultural Economics" National Academy of Agrarian Sciences of Ukraine

FORMATION OF THE INSTITUTIONAL MECHANISM OF REALIZATION ECONOMIC INTERESTS

Економічні інтереси в умовах ринкового середовища, головним чином зреалізуються в інституційному механізмі розвитку підприємницької діяльності, яка детермінує бажання й концентрує можливості задоволення різноманітних потреб. Підприємництво як складне інституційне утворення, структурує і дає економічну оцінку інтересам, тому його слід вважати фундаментом добробуту суспільства, держави й галузі. Відомо, що підприємництво — це самостійна, ініціативна господарська на свій страх і ризик діяльність, метою якої є задоволення потреб, опосередковане вартісно. Тому тут потрібен відповідний інституційний механізм упорядкування економічних інтересів з елементами як ринкового, так і державного регулювання.

Державне регулювання економічних інтересів суб'єктів господарювання в аграрній сфері цілеспрямовано діє на відповідні галузевій приналежності. Система державного регулювання економічних інтересів суб'єктів господарювання є надзвичайно складним, всеохоплюючим організаційно-економічним утворенням, яка за своєю сутністю і логікою функціонування, покликана забезпечити відповідну конструкцію сталого розвитку аграрної сфери. Таким чином, можна концептувати думку про те, що в межах заданої системи реалізується фактично парадигма сталості, шляхом практичної інституціоналізації специфічних державно-регуляторних заходів.

Також реалізація економічних інтересів суб'єктів господарювання залежить від рівня функціональності механізму підприємницької діяльності. Сьогодні кінче необхідно завершити реальну імплементацію законів ринку і таким чином сформуванню умови взаємовигідної реалізації економічних інтересів, включаючи розбудову відповідного інституційного механізму реалізації державної регуляторної політики у практичній площині її здійснення.

Economic interests in a market environment, mainly implemented in the institutional mechanism for the development of entrepreneurship, which determines the desire and concentrates the satisfaction of diverse needs. Entrepreneurship as a complex institutional education, which structures and gives an economic evaluation of interests. So it should be considered a Foundation of the welfare of the society, the state and the industry. It is known that entrepreneurship is an independent, enterprising business on your own risk activity, which aims to meet the need for indirect cost. Therefore, there is need for an appropriate institutional mechanism to streamline economic interests with elements of both market and state regulation. State regulation of economic interests of economic entities in the agricultural sector acts purposefully to the relevant industry sector. The system of state regulation of economic interests of subjects of managing is extremely complex, comprehensive business education, which by its nature and logic operation, is designed to provide a suitable design for sustainable development of the agrarian sector. Thus, it is possible conceptually the view that within a given system actually implemented the paradigm of permanence, through the practical institutionalization of specific state regulatory activities.

Also the realization of economic interests of economic entities depends on the level of functionality of the mechanism of entrepreneurial activity. Today it is imperative to complete the actual implementation of the laws of the market and thus create conditions for mutually advantageous realization of the economic interests, including the development of appropriate institutional mechanism for the implementation of state regulatory policy in a practical implementation.

Ключові слова: економічні інтереси, державне регулювання, аграрний сектор, соціально-економічні відносини, агенти ринку, національна економіка, інституційний механізм, інституції.

Key words: economic interests, government regulation of the economy, agrarian sector, socio-economic relations, the agents of the market, national economy, institutional mechanism, institutions.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Важливим аспектом державного регулювання економічних інтересів в аграрному секторі є формування сприятливого підприємницького середовища і зокрема стратегії конкурентоспроможності підприємств, що передбачає у тому числі відповідне інституційне забезпечення стратегічного і тактичного плану.

Окреслюючи власне бачення сукупності удосконалень, у контексті вирішення питання унормування державної регуляторної політики щодо економічних інтересів, зазначимо, що тут слід звернути увагу на необхідність: удосконалення форм взаємодії держави та бізнесу в агросфері; упорядкування мікросередовища функціонування аграрних підприємств; посилення соціально-економічної безпеки підприємств; фундамента-

лізація інституційного підґрунтя для ефективного регулювання розвитку суб'єктів аграрного ринку; активізація розвитку державно-приватного партнерства.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ І ПУБЛІКАЦІЙ

На актуальність питання формування інституційного механізму упорядкування економічних інтересів з елементами як ринкового, так і державного регулювання в аграрній сфері на сучасному етапі вказують численні теоретичні дослідження і узагальнення як вітчизняних, так і іноземних вчених, зокрема праці А. Алтухова, В. Амбросова, Ю. Білика, В. Бойка, В. Власова, В. Галушка, Г. Калетніка, С. Кваші, М. Кропивка, І. Лукінова, П. Макаренка, М. Маліка, А. Малиновського, Л. Мармуль, В. Маслакова, В. Олійника, Б. Пасхавера,

Е. Румянцевої, В. Рябоконя, П. Саблука, В. Точиліна, І. Ушачева, А. Худолій, Г. Черевка, О. Шпикуляка, О. Шпичака, О. Шубравської, В. Юрчишина.

ПОСТАНОВКА ЗАВДАННЯ

Приводячи в життя ідеї щодо науково-обґрунтованого позиціонування організаційно-економічного механізму державного регулювання економічних інтересів, зупинимось на інституційній системі державно-приватного партнерства. Державно-приватне партнерство є механізмом реалізації інтересів економічних агентів, який найбільшою мірою забезпечує поєднання державного регулювання з ринковим саморегулюванням. Така модель упорядкування економічних інтересів є найбільш прогресивною з огляду на світовий досвід функціонування господарських систем.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ ДОСЛІДЖЕНЬ

У заданому аспекті слід наголосити на необхідності розвитку соціального підприємництва, або інакше кажучи — соціально відповідального бізнесу, особливо в умовах системної деградації села. Головне завдання — посилення ролі аграрного підприємництва у вирішенні соціальних проблем розвитку сільських територій, що надасть йому ознак соціальності. Тобто в контексті регулювання-реалізації економічних інтересів, слід поширити концепції соціальної відповідальності агро бізнесу [2]. Така конструкція системи регулювання економічних інтересів, особливо в умовах складного становища на селі надасть можливість залучити суб'єктів агрогосподарського комплексу до активної розбудови села. Але підприємець — сільський господар, повинен відчувати себе у такому стані, коли його соціальні ініціативи здобудуть визнання сільської громади і сприятимуть врахуванню його економічних інтересів у механізмі державної регуляторної політики.

Разом з цим, пропонуючи організаційно-економічні норми інституційного механізму державного регулювання економічних інтересів суб'єктів господарювання, через об'єктивізацію необхідності формування функціонально-ефективної моделі аграрного підприємництва, слід звернути увагу на середовище аграрних підприємств, адже саме там конструюються мотиви господарської поведінки [4].

При цьому також слід враховувати те, що сьогодні вельми гостро стоїть проблема імплементації економічних інтересів у сталу ринкову систему агрогосподарювання, через створення дієвого організаційно-економічного механізму. Власне регулювання тут слід пов'язувати із формуванням специфічних інституційних рамок агропідприємницької діяльності. Тому заходи з державного регулювання підприємницької діяльності на селі є відповідною інституціоналізацією політики держави, щодо сприяння реалізації економічних інтересів суб'єктів господарювання в аграрній сфері.

Політика української держави щодо аграрного підприємництва характеризується наявністю цілого ряду невідповідностей, які у значній мірі конституують неринковий підхід, у тому числі стосовно позиціонування практики реалізації економічних інтересів. Тут має бути сформована відповідна інституційна система збалансування господарських практик, які визначають бажання людей жити і працювати на землі. Лише тоді система (механізм) державного регулювання економічних інтересів може вважатися таким інституційним утворенням, яке сприятиме забезпеченню сталості агрогосподарського поступу [1].

Державне регулювання через відповідний інституційний механізм як складна, багатогранна і багатфункціональна система, повинна прямувати до гнучкості, забезпечуючи при цьому інституційну адаптивність відповідних норм до умов національного господарського буття. Цю проблему слід вирішувати шляхом системної розбудови ринкових і водночас притаманних суспільній традиції інститутів ведення сільського гос-

подарства. Наприклад, такою суспільною традицією агропідприємницької діяльності є сільськогосподарська кооперація і державне регулювання повинне їх враховувати у повній мірі.

Регуляторна політика держави щодо економічних інтересів повинна забезпечувати сукупні ефекти господарського обміну і мотивації економічної безпеки, яка унормовує бажання результативно працювати в умовах трансформаційної динаміки. Також слід звернути увагу на об'єктивність висновку про те, що сільськогосподарське виробництво, тобто аграрне підприємництво є особливий, зокрема ризиковий вид бізнесу, тому в регулюванні економічних інтересів і формуванні відповідного інституційного середовища потребує вельми конструктивного підходу. В регулюванні економічних інтересів слід звернути увагу на надзвичайно широкий спектр загроз, що можуть створювати реальну небезпеку існування господарських структур. Адже регулювання економічних інтересів прямо впливає на економічну безпеку суб'єктів, які ведуть свій бізнес в аграрному секторі.

Задля досягнення цієї мети, тут мають бути задіяні різні за своїм характером методи, механізми та інститути, які демонструватимуть сільським жителям "прихильність" держави в урахуванні необхідності вирішення проблем становлення конструктивного господарського порядку [6]. Слід забезпечити формування дієвої системи державного регулювання економічних інтересів з арсеналом різносторонніх, але адаптованих до вітчизняних реалій методів державного регулювання.

Намагання сформувати чисто ринкову модель агрогосподарської системи за концепцією вільного ринку на селі, призвело до створення такого механізму державного регулювання, який враховує економічні інтереси, перш за все представників суміжних галузей (переробка, реалізація), а безпосередній виробник опинився у ситуації "прохача". Тому систему потрібно повернути обличчям до селянина, який несе головний тягар вклядень у гарантування продовольчої й економічної безпеки держави.

Удосконалення регуляторної політики щодо економічних інтересів вимагає обов'язкового сприяння перебудові інституційного середовища розвитку відносин власності у напрямі забезпечення їх реального захисту й недоторканості.

Держава і управлінські структури повинні звернути увагу й чітко зафіксувати у своїй подальшій політиці те, що в українському агросекторі сформувалися, а також закріплені інституційно специфічні підприємницькі уклади — дрібнотоварний (господарства населення або сімейні), фермерський (фермери-підприємці), крупнотоварний (крупні підприємства різних форм власності). Кожен з цих укладів унормовує різну функціональну базу формування й регулювання економічних інтересів, адже має відмінні між собою цільові орієнтири [5]. Мається на увазі те, що, наприклад, крупнотоварні підприємства, які зорієнтовані на масове виробництво, свої економічні інтереси вбачають у розширенні виробництва і максимізації прибутку, а господарства населення — у самозабезпеченні й продажу на ринку надлишків продукції. Саме у заданих аспектах підприємницької поведінки проявляється об'єкт регуляторної політики в інституційному механізмі реалізації економічних інтересів.

Модель інституційного механізму регулювання економічних інтересів має здійснюватися у контексті стратегічних напрямів розвитку аграрного підприємництва з відповідними окресленням регуляторних перспектив, які ми спробуємо зпозиціонувати в даному дослідженні виходячи з власних напрацювань і досліджень вітчизняних науковців [3]. Конструкційна схема інституційного механізму регулювання економічних інтересів, замикається на рівні власне підприємницьких структур, які акумулюють потреби та мотивації, тому наявність перспективного, високодохідного і конкурентоспроможного бізнесу є головним дороговказом для розробки-реалізації найбільш ефек-

тивних заходів державного регулювання. Тому це питання слід вирішувати стратегічно, з урахуванням особливостей сільськогосподарського виробництва та наявних адептів аграрного ринку, щодо обороту капіталу, сезонності цін на тваринницьку продукцію, загальнопримітною методологією ціноутворення на вироблений продукт, а також реалій інфраструктурного забезпечення.

Разом з цим, вибудовуючи прийнятний для національного агрогосподарського комплексу підхід до розвитку аграрного підприємства, слід звернути увагу на посилену необхідність розбудови такого підприємницького середовища, яке б реально унормувало застосування принципів самоуправління, саморегулювання та самовизначення, стосовно мотивації кожного підприємця. Слід створити такий інституційний механізм реалізації й регулювання економічних інтересів у розвитку підприємницької діяльності, який би стимулював активні прояви життєвої активності селянина, забезпечував доступ до ринків збуту зі справедливим ціноутворенням. Стимули до активізації підприємницької діяльності мають бути відповідними запитами підприємця, підпорядкованим відповідному інституційному середовищу здійснення господарського процесу, яке унормує пошук оригінальних технологічних рішень у виробництві, адаптивних стратегій маркетингу сільськогосподарської продукції з набуттям від її продажу високої доданої вартості.

В усьому цьому процесі, який ми іменуємо інституціоналізацією економічних інтересів суб'єктів господарювання в механізмі здійснення підприємницької діяльності, слід обов'язково звернути увагу на потенційну провідну роль підприємців у вирішенні соціально- побутових і економіко-господарських проблем села й сільських територій зокрема. Для цього інституційний механізм має бути націлений на стимулювання активності, рівноправності і забезпечення рівно доступності до ринків праці, ресурсів та капіталу, усіх без виключення сільських бізнесменів, незалежно від розміру, форми й територіального розміщення. Не слід забувати при цьому про "залучення до цього процесу" інституту кооперації.

Для цього інституційно-правове, соціальне, економічне й галузеве-специфічне регулювання розвитку підприємництва та упорядкування системи реалізації економічних інтересів суб'єктів господарювання повинно спрямовуватися на системне підвищення мотивації аграрної бізнес-діяльності.

В оптимізації й удосконаленні інституційного механізму регулювання економічних інтересів необхідно застосувати комплексний підхід, який забезпечить врахування дії базисних і похідних інститутів на поведінку економічних агентів — підприємців, особливо в умовах системної нестабільності розвитку аграрної галузі. Тому інституційний підхід тут має неабияке значення, а концептуалізація пропонованого механізму має реально право на життя і врахування. Метою інституційного механізму регулювання-реалізації економічних інтересів у розвитку підприємницької діяльності є забезпечення загальноекономічної і галузевої конкурентоспроможності, зайнятості, створення умов для нарощування конкурентоспроможності в межах стабільного економічного зростання, еквівалентного відтворення, вільного доступу виробників до каналів збуту продукції, що сприятиме також удосконаленню механізму інституційного регулювання економічних інтересів суб'єктів господарювання в аграрній сфері.

ВИСНОВКИ

Підсумовуючи приведені вище концепти щодо удосконалення механізму розвитку аграрного ринку та підприємництва в частині мобілізації і ефективного використання ринкового потенціалу виробників усіх категорій, пропонуємо концентрований виклад напрямів вирішення існуючих сьогодні проблем в частині посилення можливостей реалізації економічних інтересів суб'єктів господарювання:

1) мінімізація впливу системних викликів на ефективність функціонування досліджуваного сегмента економіки за рахунок підвищення його інноваційності;

2) розробка і впровадження заходів із стабілізації внутрішнього ринку та окремих його продуктових сегментів, з наступним стимулюванням підвищення конкурентоспроможності та стандартів якості продукції;

3) усунення всезагальної тінізації економічної діяльності на плодоовочевому ринку в частині традицій реалізації продукції, неоптимального використання землі та інших виробничих факторів, неадекватного розподілу соціальних зобов'язань виробників;

4) підвищення мотивації виробників сільськогосподарської продукції до дотримання агроекологічних вимог виробництва;

5) формування інституційних умов стимулювання учасників аграрного ринку до кооперації з метою формування необхідних обсягів пропозиції і високого попиту.

Підсумовуючи сказане, зазначимо, що формування інституційного механізму реалізації й регулювання економічних інтересів суб'єктів господарювання в аграрній сфері, головним чином аграрних підприємницьких структур є вельми складним процесом, але наукове бачення вирішення цієї проблеми полягає у необхідності застосування системного підходу. Особливо це стосується ситуації, за якої потрібно врахувати ще й трансформаційну динаміку господарського поступу за якої в силу сьогоденніших перепетій відбувається системна деградація села як середовища життя і господарювання, а селянин представлений самому собі — сам обирає економічний інтерес, сам здійснює пошук можливостей для його реалізації у контексті певного виду бізнесу, при цьому інституційний механізм вирішення піднятої проблеми є дисфункціональним, головне — неринковим за складовими.

Література:

1. Саблук П.Т. Ціноутворення в період ринкового реформування в АПК. — К.: ННЦ ІАЕ, 2006. — 440 с.
2. Стратегічні напрями розвитку підприємництва і кооперації в сільському господарстві на період до 2020 року / [Ю.О. Лупенко, М.І. Малік, В.М. Заяць та ін.]; за ред. М.І. Маліка. — К.: ННЦ ІАЕ, 2013. — 50 с.
3. Управління комплексним розвитком агропромислового виробництва і сільських територій / [Саблук П.Т., Кропивко М.Ф., Булавка О.Г. та ін.]; за ред. П.Т. Саблука, М.Ф. Кропивка. — К.: ННЦ ІАЕ, 2011. — 454 с.
4. Шпикуляк О.Г. Інституції у розвитку та регулюванні аграрного ринку: монографія / О.Г. Шпикуляк. — К.: ННЦ ІАЕ, 2010. — 396 с.
5. Шпикуляк О.Г. Інституції аграрного ринку: монографія / О.Г. Шпикуляк. — К.: ННЦ ІАЕ, 2009. — 480 с.

References:

1. Sabluk, P.T. (2006), *Tsinoutvorennia v period rynkovoho reformuvannia v APK* [Pricing during market reform in agriculture], NNTs IAE, Kyiv, Ukraine.
2. Lupenko, Yu.O. Malik, M.Y. and Zaiats, V.M. (2013), *Stratehichni napriamy rozvytku pidpriemnytstva i kooperatsii v sil'skomu hospodarstvi na period do 2020 roku* [Strategic directions of development of entrepreneurship and cooperation in agriculture for the period 2020], NNTs IAE, Kyiv, Ukraine.
3. Sabluk, P.T. Kropyvko, M.F. and Bulavka, O.H. (2011), *Upravlinnia kompleksnym rozvytkom ahropromysloвого vyrobnytstva i sil'skykh terytorii* [Management of comprehensive development of the agricultural production and rural], NNTs IAE, Ukraine.
4. Shpykuliak, O.H. (2010), *Instytutsii u rozvytku ta rehuliuванні ahrarnoho rynku* [The institutions in the development and regulation of the agricultural market], NNTs IAE, Kyiv, Ukraine.
5. Shpykuliak, O.H. (2009), *Instytutsii ahrarnoho rynku* [Agricultural Market Institutions], NNTs IAE, Kyiv, Ukraine.

Стаття надійшла до редакції 30.07.2015 р.